

CAI 300062

Bibliotheek van OE

65014

INTERGEMEENTELIJKE DIENST ARCHEOLOGIE
BRUGGE & OMMELAND

Komvest 45
8000 Brugge
T +32 [0]50 44 50 44
E info@raakvlak.be
www.raakvlak.be

Centrale Archeologische Inventaris
VIOE
Koning Albert II-laan 19 bus 5
1210 Brussel

Betreft: Brugge, Nieuwstraat: Dossiernr 05/60

Geachte,

In bijlage vindt u het verslag van de opgraving in de Nieuwstraat in Brugge (Dossiernr 05/60).

Met vriendelijke groeten,

Elisabeth Van Besien
Archeoloog
Raakvlak
elisabeth.van.besien@brugge.be

Nieuwstraat: verslag archeologisch onderzoek¹

Janiek De Gryse & Bieke Hillewaert

Het archeologisch patrimonium is het geheel aan overblijfselen die in of op de bodem aanwezig zijn en getuigenis afleggen van menselijk handelen in het verleden. Op 30 juni 1993 keurde het Vlaamse parlement het decreet houdende bescherming van het archeologisch patrimonium goed. Hierdoor werd een eerste stap gezet in de richting van een duurzaam behoud van het bodemarchief.

Bezorgd om de toenemende aantasting van de archeologische erfgoedwaarden, ondertekenden de ministers van Cultuur van de landen aangesloten bij de Raad van Europa het Europese verdrag ter bescherming van het archeologisch erfgoed op 20 januari 1992 te la Valletta op Malta. Het zgn. verdrag van Malta werd op 12 oktober 2001 door de Vlaamse regering goedgekeurd en door de federale regering op 30 januari 2002 ondertekend.

In het verdrag worden de integrale archeologische monumentenzorg en het maximaal behoud van de archeologische erfgoedwaarden *in situ* centraal gesteld. Er wordt tevens aangestuurd op een grotere betrokkenheid van de archeologen in alle fasen van planvorming op het gebied van de ruimtelijke ordening. In navolging van het principe uit de milieuwetgeving “de vervuiler betaalt”, stuurt het verdrag van Malta daarnaast ook aan op de veralgemening van het zgn. veroorzakersprincipe. Waar archeologische erfgoedwaarden door de uitvoering van werkzaamheden verloren dreigen te gaan, moeten de kosten van een voorafgaand wetenschappelijk verantwoord onderzoek ervan verhaald worden op de veroorzaker. Het kan hierbij gaan om overheden zowel als om particulieren.

Ook in Brugge krijgt het veroorzakersprincipe steeds meer voet aan de grond. De Wvi en enkele verkavelaars betaalden reeds het kraanwerk voor opgravingen en proefonderzoek. In 2003 en 2004-2005 nam het Europacollege de wedde van twee archeologen op zich voor het archeologisch onderzoek op de site Verversdijk. Ook P&V Verzekeringen, de financierder achter het project Prinsenhof, betaalde in 2004 de wedde van zes archeologen en zes arbeiders. De vzw. Volkswelzijn sloot zich aan bij deze voorbeeldfunctie en zette de Europese regelgeving in praktijk om: gedurende 1 maand werd de wedde van 1 projectarcheoloog betaald! Op deze manier was het mogelijk om archeologisch onderzoek uit te voeren op de plaats waar een vergadercentrum gepland was.

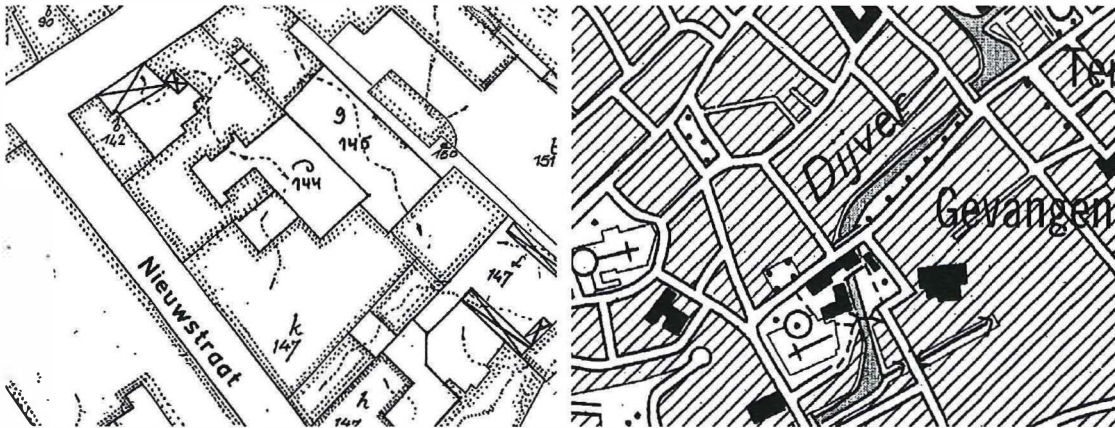
¹ Graag willen we iedereen bedanken voor de uitstekende samenwerking: de vzw. Volkswelzijn (Geert Vansteenkist, Geert Descamps en Dirk Van Belle), Groep Planning (Katja Verdonck, Jan Hoste, Bernard Deconinck), Frederick Verhaeghe, en Wilfried Roose.

Lokalisatie:

Het opgravingsterrein bevindt zich in het centrum van Brugge: Nieuwstraat nrl.

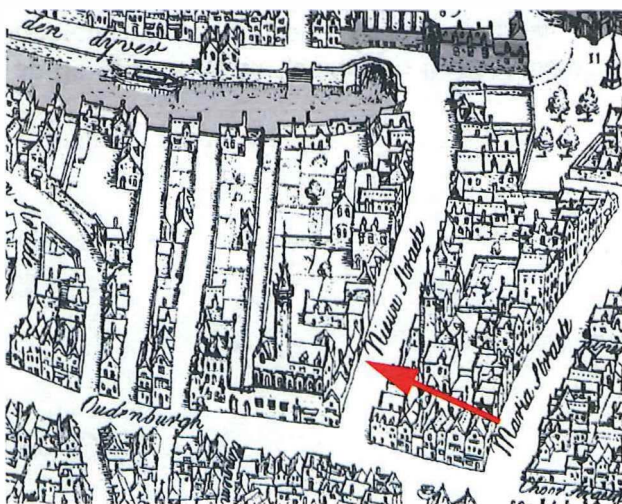
Modern Kadaster: 144d

Topografische kaart 1/10 000: 13/1

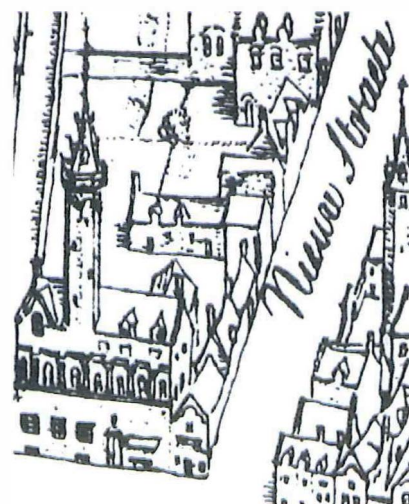

Vraagstelling:

Er zijn aanwijzingen dat de zone van de Oude Burg, gesitueerd ten zuiden van de Markt, al in de vroege middeleeuwen bewoond was. Men vermoedt zelfs dat deze bewoningskern ooit volledig door waterlopen omgeven was: in het zuiden door de Dijver en in het oosten door de Kraanrei, die nu overwelfd is. Enkele waarnemingen die op het einde van de 19de eeuw gedaan zijn, zouden er volgens sommige auteurs op wijzen dat de kern ook in het noorden en het westen omweld was. In het noorden zou de waterloop ter hoogte van het belfort gelopen hebben en in het westen ter hoogte van de huidige Nieuwstraat. In elk geval lijkt de stad zich vanaf de late 11de eeuw en vroege 12de eeuw vanuit de Oude Burg verder ontwikkeld te hebben, wat opnieuw duidt op het belang van deze wijk.

Marcus Gerards, 1562: de Oude Burg

Marcus Gerards: detail

Op een detail van het plan van Marcus Gerards (1562) zijn behalve het Hof van Watervliet, waarschijnlijk gebouwd rond het midden van de 15de eeuw, ook de aanpalende huizen aan de Oude Burg en de Nieuwstraat afgebeeld. In elk geval blijkt er in de 16de eeuw bewoning te zijn op het perceel. Opmerkelijk zijn de smalle en diepe percelen, gescheiden door parallelle brandstraatjes die loodrecht op de Dijver gesitueerd zijn.

Om een antwoord te kunnen geven op het raadsel van de omwalde Oude Burg en om een beter zicht te krijgen op de middeleeuwse bewoning langs de Nieuwstraat, was een opgraving noodzakelijk. Het terrein was bovendien om een tweede reden heel interessant: het af te breken gebouw was immers nooit onderkelderd geweest.

Archeologisch onderzoek:

Gedurende één maand (5 juli - 6 augustus 2005) werd er, voorafgaand aan de bouw van een vergadercomplex, archeologisch onderzoek uitgevoerd aan de Nieuwstraat nr.1. Het onderzoek werd uitgevoerd door een projectarcheoloog, die aangesteld werd door de vzw Volkswelzijn. Het veldwerk kon binnen de voorziene termijn afgerond worden en leverde enkele interessante resultaten op.

Noordelijke helft van het opgravingsvlak

Het archeologisch onderzoek bracht heel wat gemetselde constructies aan het licht, waarvan er enkele teruggaan tot de 14de/15de eeuw. Tot deze fase behoren onder andere twee zorgvuldig afgewerkte vierkante pijlers, die zich op minder dan 60 cm onder het huidige straatniveau bevonden. Beide pijlers zijn lichtjes naar elkaar georiënteerd en blijken aan de uiterste zijden ingewerkt te zijn in een oudere funderingsmuur. De noordelijke pijler (pijler 1) is mogelijk iets ouder dan de zuidelijke pijler (pijler 2) en eventueel al een verbouwing: pijler 2 wordt namelijk gekenmerkt door een iets kleiner baksteenformaat. De ruimte tussen de pijlers bleek na het vervallen van de poortfunctie in verschillende fasen opgevuld te zijn.

Vermoedelijk moeten deze structuren geïnterpreteerd worden als overblijfselen van een grote toegangspoort langs de Nieuwstraat. Aan de hand van de afwerking van de hoeken van de pijlers is het oorspronkelijk niveau af te leiden. Dit bevond zich ca 50 cm onder het huidige straatniveau.

Pijler 1

Pijler 2

De muur die loodrecht op de Nieuwstraat georiënteerd is en in het midden de aanzet van een spaarboog vertoont (muur 10), behoort eveneens tot deze 14de/15de-eeuwse periode.

Oostelijke aanzet spaarboog

Westelijke aanzet spaarboog

Deze muur is in verband gebouwd met pijler 1 en is dus gelijktijdig met deze fundering. Muur 10 is echter jonger dan de muur, die parallel loopt met de Nieuwstraat (muur 1). Op de foto's is duidelijk te zien dat men bakstenen uit muur 1 heeft moeten verwijderen om er muur 10 in te passen. Waarschijnlijk zal het chronologisch verschil tussen beide muren relatief klein zijn: de baksteenformaten zijn bijna identiek en de funderingen bevinden zich ongeveer op dezelfde diepte.

Muur parallel met de Nieuwstraat (muur 1)

Spaarboog in de noordwestelijke hoek

Muur 1 behoort met andere woorden tot de oudste bewoningsfase. Gedurende bijkomend onderzoek in de noordwestelijke hoek van het opgravingsterrein bleek dat deze muur niet eindigt aan de huidige perceelsgrens. Muur 1 blijkt namelijk niet in verband gebouwd te zijn met de gemeenschappelijke noordelijke muur. Bij dit onderzoek bleek ook dat muur 1 in het uiterste noorden op spaarbogen steunt.

Ook de waterput in de zuidoostelijke hoek van het opgravingsterrein lijkt uit de 14de/15de eeuw te dateren. De bovenbedekking van de waterput bestond uit beton, natuursteen en baksteen bovenop een gewelf in baksteen. De diameter van de waterput is ca 2m; de volledige diepte kon niet vastgesteld worden: op een diepte van 4m bleek zich heel wat puin te bevinden. De volledige diepte van de waterput kon niet vastgesteld worden.

Bovenkant waterput

Diepte waterput

Een andere OW-verlopende muur (muur 5) behoort tot een recentere fase: de muur bestaat immers uit vrij veel recuperatiemateriaal. Tegen deze muur is een schouw/haard aangebouwd, gekenmerkt door een vloertje in Boomse tegeltjes. Het archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat deze schouw in drie fasen verbouwd is. Brandsporen zijn niet aangetroffen, wat misschien wijst in de richting van een sierschouw.

Schouw tegen muur 5 gebouwd

Beschilde natuursteen

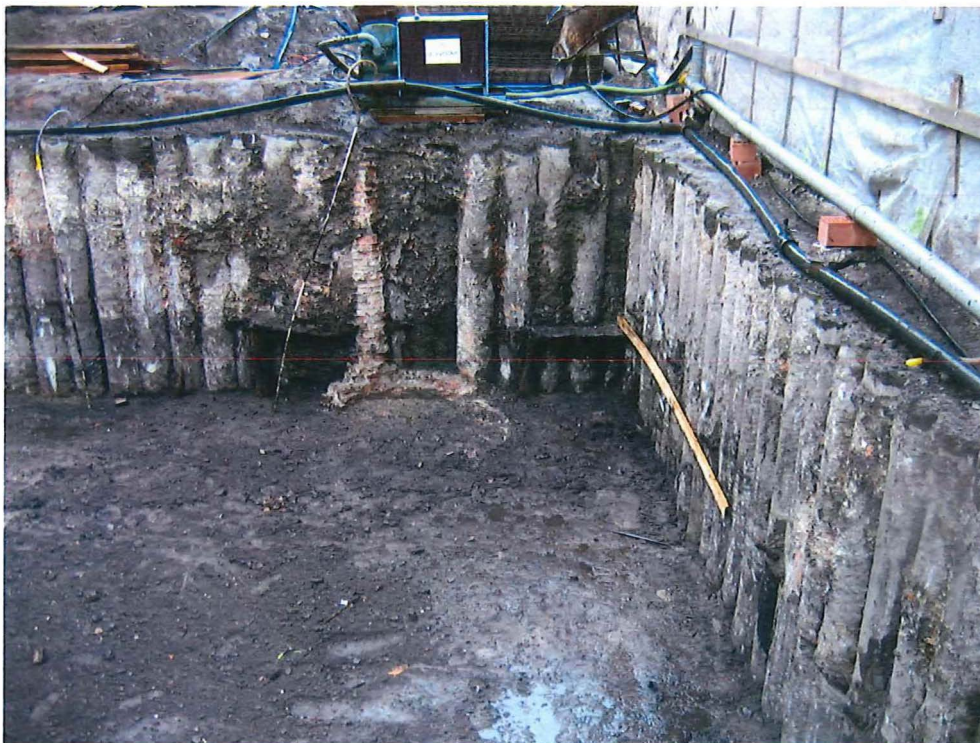
Het gedeelte ten zuiden van muur 5 behoort eveneens tot een recentere fase. Loodrecht op muur 5 bevindt zich een muur, waarin heel wat indrukwekkende natuursteenblokken verwerkt zijn. Eén enkele natuursteen bleek zelfs beschilderd te zijn met ossenrood. Ook de muur die parallel verloopt met muur 5 en uitkomt op de waterput, behoort tot deze recentere fase. In deze muur bleken eveneens heel wat natuursteenblokken verwerkt te zijn.

zuidelijk gedeelte van het opgravingsvlak

Deze massieve geprofileerde blokken in Balegemse steen werden herbruikt als funderingsmateriaal. Het profiel van deze natuurstenen komt overeen met het profiel van het lijstwerk onder de balustrade van de toren van het Hof van Watervliet, zoals we die kunnen zien op de afbeelding van Sanderus (1641). De hoekige vorm wijst ook in de richting van het 6-hoekige torenbalkon. Bij de afbraak van de toren werd, vermoedelijk door de grootte van deze stenen, voor deze natuursteen niet direct een andere bestemming gevonden, waardoor ze in de fundering van een recentere muur belandden.

Tijdens het graven van de kelder, voerde Raakvlak enkele werfcontroles uit. Bij dit bijkomend onderzoek bleek dat er zich rond de waterput een houten constructie bevond, die bestond uit horizontale en verticale palen. Aanvankelijk werd deze constructie geïnterpreteerd als beschoeiing, maar wellicht moeten we ze eerder in verband brengen met de aanleg van de waterput.

houten constructie rond de waterput

Tijdens dit bijkomend onderzoek konden ook belangrijke vaststellingen gedaan worden i.v.m. de terreinopbouw. Belangrijk is de vaststelling dat het terrein op een diepte van ongeveer 3m onder straatniveau afhelt in de richting van de Dijver. Ook bij het onderzoek dat in 1993, naar aanleiding van de bouw van een nieuw hotel op de hoek van de Oude Burg en de Wollestraat werd uitgevoerd, werd een zelfde helling waargenomen, ongeveer op dezelfde diepte. We hebben hier te maken met de westelijke rand van een brede natuurlijke depressie. De reie langs de Dijver is het gekanaliseerde overblijfsel van de natuurlijke waterloop die hier vroeger liep.

De plantengroei op die helling is in natte omstandigheden, en onder de druk van de bovenliggende lagen, tot een ongeveer 30cm dik veenpakket omgevormd. In de loop der tijd werd de depressie opgevuld, om vanaf de 12de eeuw bouwrijp te kunnen worden gemaakt. In de ophogingslagen komen er vooral in de bovenste lagen vrij veel scherven en botmateriaal voor. Het grootste deel van de scherven dateert uit de 13de eeuw, maar enkele scherven uit de onderste onderzochte lagen zijn toch iets ouder en lijken eerder 12de-eeuws te zijn. Het gaat in hoofdzaak om lokaal aardewerk, waaronder zelfs enkele fragmenten van misbaksels, maar ook importaardewerk komt in vrij grote hoeveelheid voor. Er komen onder andere scherven voor uit Noord-Frankrijk en uit het Rijnland. In één van de onderste lagen werd een fragmentje blauw versierd vensterglas gevonden, dat waarschijnlijk in de vroege 13de eeuw te dateren is.

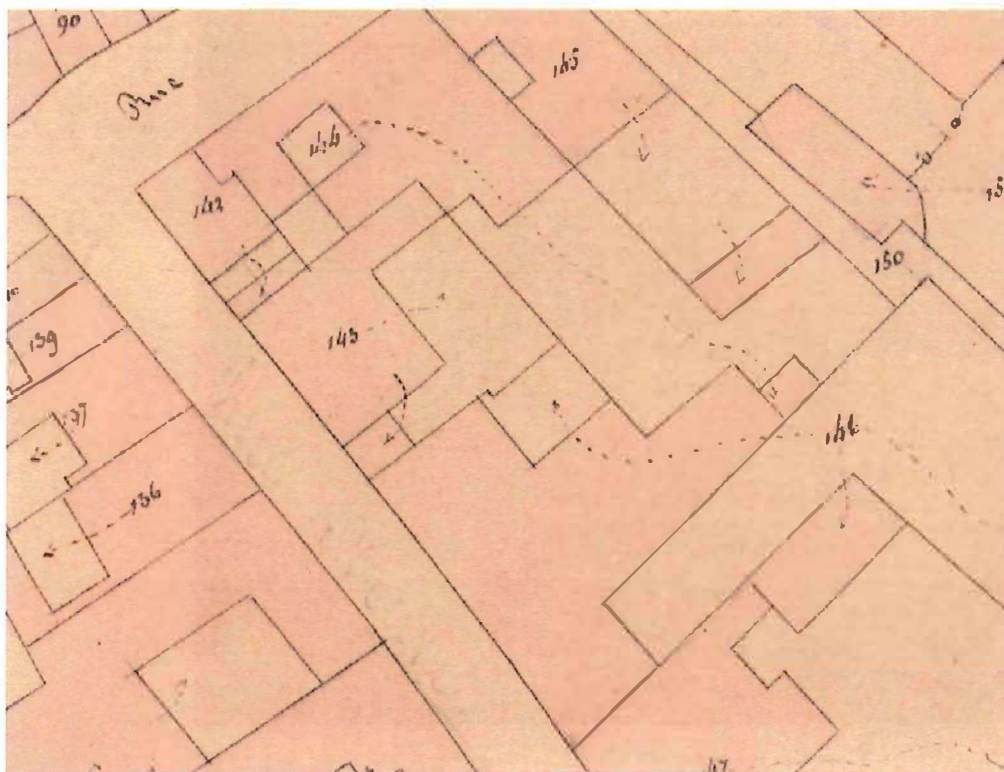
Tenslotte moeten we nog onze bijzondere vondst vermelden. In een puinpakket werd een gouden rijder gevonden, die geslagen werd in de Provincie Holland. De munt is uitstekend geconserveerd: zowel beeldenaar als randschrift zijn aan beide zijden nog goed leesbaar. Op de beeldenaar aan de voorkant is een ruiter naar rechts met geheven zwaard binnen een dubbele parelcirkel te zien, onderaan doorbroken door een wapenschild met een klimmende leeuw naar links. Op het randschrift lezen we: MO.AU.R.PRO.CON._OE.BELG.HOL.

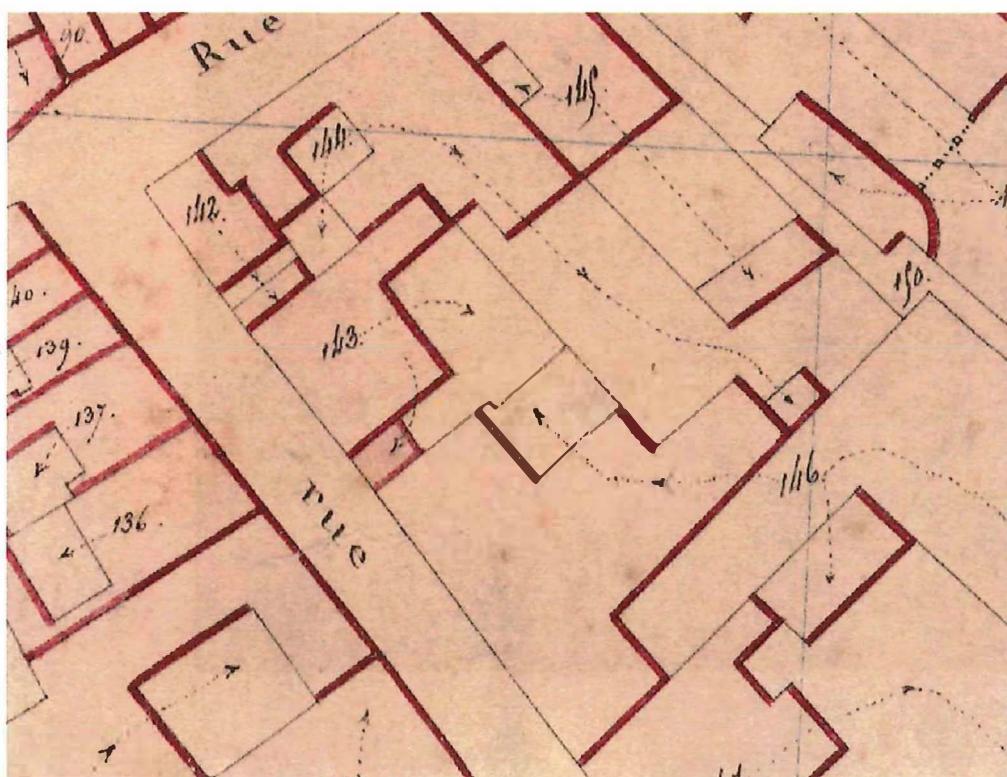
Op de beeldenaar op de keerzijde is een gekroond wapenschild met een gekroonde klimmende leeuw naar links te zien met in de klauwen een pijlenbundel en een geheven zwaard binnen een dubbele parelcirkel. Het randschrift vermeldt:

CO__DIA.RES.PARVAE.CRESCVNT.1607.

Bijlage: historisch onderzoek

Napoleon 1831

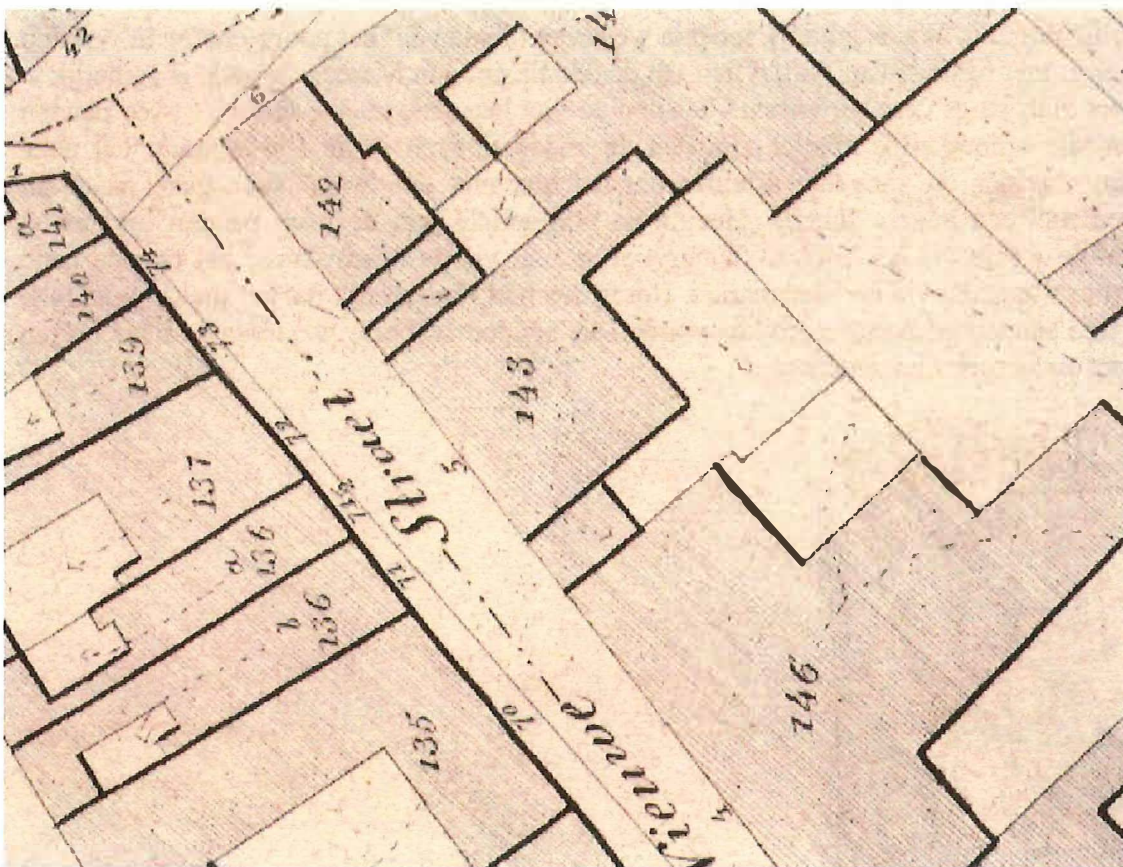
Napoleon 1835

Napoleon 1889

Popp 1854

Popp 1865

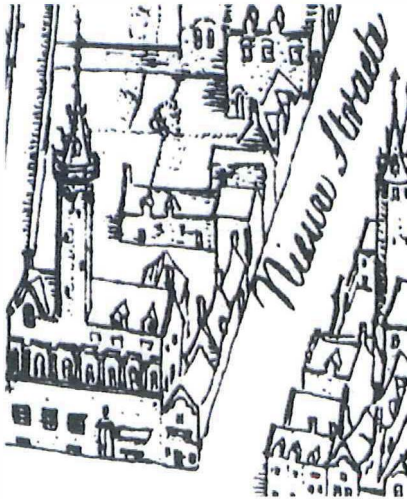
Conclusie

Uit het archeologisch onderzoek blijkt dat we te maken hebben met een terrein afhellend naar de Dijver, dat vanaf de 11de eeuw tot de 13de eeuw opgehoogd werd. Van een gracht, omwalling of waterloop zijn geen sporen aangetroffen. Op het einde van de 19de eeuw werden achter het belfort ingeheide palen en vullingslagen aangetroffen, die toen als een O-W lopende, gegraven gracht of deel van een omwalling werden geïnterpreteerd. In combinatie met andere waarnemingen in de Oude Burg, ontstond hieruit de theorie dat de zone tussen Kraanrei, Dijver, Nieuwstraat tijdens de 10de -11de eeuw een soort “eiland” was dat aan alle zijden begrensd was door een waterloop of gegraven gracht.

In elk geval tonen de resultaten van het recente onderzoek aan de Nieuwstraat aan dat het gebied ten zuiden van de Oude Burg bij de bedding van de Dijver hoort en zeker niet bewoond werd tijdens deze vroege periode. Gelijkaardige vaststellingen waren door de toenmalige Stedelijke Archeologische Dienst reeds in 1993 gedaan bij de nieuwbouwwerken op de hoek van de Oude Burg en de Wollestraat. Als er al een omwalde zone was, dan strekte die zich uit over de smalle strook van de brede bedding van de Dijver in het zuiden tot de hypothetische gracht ter hoogte van het belfort in het noorden. Dit betekent dat ook het tracé van de Nieuwstraat niet kan samenvallen met een oude gracht, aangezien de huidige Nieuwstraat vermoedelijk eveneens in de brede bedding van de Dijver te situeren is.

De vroegste bewoningssporen konden in de 14de-15de eeuw gedateerd worden. Het betreft hier onder andere twee vierkante bakstenen pijlers, die geïnterpreteerd moeten worden als de fundering van een grote poort langs de Nieuwstraat. Indien dit zo is, moet de vraag gesteld worden of dit poortgebouw toegang gaf tot het domein van het Hof van Watervliet of tot een

afzonderlijk domein. Waarschijnlijk moeten we ervan uitgaan dat het poortgebouw in verband te brengen is met het Hof van Watervliet. Op de detailkaart van Marcus Gerards is namelijk te zien dat er zich langs de Nieuwstraat - ter hoogte van het onderzochte terrein - twee panden bevinden, die opmerkelijk smaller zijn dan de andere huizen in de Nieuwstraat. Uit deze vaststelling kunnen we mogelijk afleiden dat het hier niet om woonhuizen gaat, maar om gebouwen met een andere functie. Het meest noordelijke van de twee panden lijkt enkel toegankelijk te zijn via het hof van Watervliet en niet via de Nieuwstraat; het tweede pand heeft wel een toegang via de Nieuwstraat. Het is dus niet onmogelijk dat het meest zuidelijke van de twee panden geïdentificeerd kan worden als het poortgebouw, waarvan de funderingen tijdens het onderzoek onderzocht zijn.

Ook in de latere geschiedenis van het terrein speelt het Hof van Watervliet nog een rol.

Afbraakmateriaal van de toren werd immers gebruikt als funderingsmateriaal voor nieuwe gebouwen.

Met de nieuwbouw van de vzw. Volkswelzijn is de cirkel rond. Een terrein dat oorspronkelijk vermoedelijk één geheel vormde gaat nu samen een nieuwe toekomst tegemoet.